

ANADOLU'DA YABANCI OKULLAR MESELESİNE MİMARİ BİR BAKIŞ: MERZİFON AMERİKAN KOLEJİ

An Architectural Look on The Issue of Foreign Schools in Anatolia: Merzifon American College

Neslihan ERDOĞAN¹, Arife Deniz OKTAÇ BEYCAN²

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu; himayesinde yaşayan çeşitli milletten insanlara hoşgörüyle yaklaşmış, huzurlu bir yaşam ortamı sunmuştur. Hoşgörü ortamı içerisinde, önemli eğitim çalışmalarına imza atılmış; tıp, coğrafya, matematik gibi alanlarda bilim adamları yetiştirilmiştir. 17. yüzyıla kadar devam eden parlak Osmanlı çağı; bu tarihten sonra bilim, sanat ve teknoloji gibi birçok alanda geri kalmaya başlamıştır. Tüm alanlarda olduğu gibi eğitim sistemi de geri bu kalmışlıktan etkilenmiştir. O dönemde Osmanlı himayesinde yaşayan farklı kökenden insanların eğitimlerine, başta Amerika olmak üzere, yabancı devletler müdahale etmişlerdir. Amerika, Osmanlı toprakları üstünde yaklaşık 400 tane okula açmıştır. Bu eğitim kurumları faydalı faaliyetler yürütseler de, İmparatorluk aleyhinde farklı çalışmalar da yapmışlardır. Eğitim işlerinin yanı sıra misyonerlik gibi çalışmaların da yürütüldüğü bu okullarda, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde azınlık halk yönetime karşı örgütlenmiştir. Toplum içinde karışıklıklar ve ayaklanmalar çıkartılarak Osmanlı'nın yıkım süreci hızlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti toprakları üstünde Osmanlı Döneminde açılan, halen varlığını sürdüren Amerikan okulları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden birisi Merzifon Amerikan Kolejidir. Merzifon Amerikan Koleji tarihin izlerini taşıyan tüm mimari yapılar gibi, var oldukları dönemin özelliklerini günümüze ulaştırmaktadır. Bu nedenle çalışmada, ilk olarak farklı ideolojilere sahip olan Amerikan Kolejlerinin tarihçesi ele alınmıştır. Ardından Anadolu için önemli olan bazı Amerikan Kolejleri' ne değinilerek Merzifon Amerikan Koleji tarihçesi, eğitim yapısı yürüttüğü faaliyetleri ve mimarisi, incelenecektir. Okulun mimari kimliği ortaya konurken, sürdürülen eğitim ve eğitim dışı faaliyetlerin mimaride bıraktığı izler de açığa çıkartılacaktır. Çalışma literatür araştırması, rölye çalışmaları, yerinde gözlem ve yerel tarih görüşmeleri ışığında gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonunda Osmanlı toprakları üstünde kurulan Amerikan eğitim binalarının yanı sıra özellikle Merzifon Amerikan Kolejinin kuruluşu tarihi, eğitimi, çevreye etkileri ve yapılarının sahip olduğu somut veriler değerlendirilecektir. Binaların genel mimari özellikleri göz önünde bulundurularak misyonerlik çalışmalarının mimari üzerinde bıraktığı somut izler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Koleji, Anadolu'da yabancı okullar, Osmanlı'da Amerikan okulları, Merzifon Amerikan Koleji.

ABSTRACT

Ottoman Empire treated people with tolerance and offered a peaceful living environment. In an atmosphere of tolerance, important educational activities have been carried out and scientists were trained in fields such as medicine, geography and mathematics. After the brilliant Ottoman era continued until the 17th century, it started to fall behind in many areas such as science, art and technology. The education has been affected by this backwardness. Foreign states, intervened in the education of people of different origins living in Empire. America opened approximately 400 schools in Empire. Although these educational institutions become useful activities, they carried out activities against the Empire. In these schools, the minority people organized against the government in the last periods of the Empire. The destruction of the Empire was accelerated by causing riots within the society. There are American schools on the territory of the Republic of Turkey, which were opened during the Ottoman Period. One of the most important of these is Merzifon American College. College like all architectural structures that bear the traces of history, carries the characteristics of the period in which they existed to the present day. For this reason, the study discusses the history of American Colleges with different ideologies. Then the history of Merzifon American College, its educational structure, its activities and architecture will be examined. While the architectural identity of the school is revealed, the traces left by the educational activities on the architecture will be revealed. The study was carried out in the light of literature research, on-site observations and local history interviews. The history of Merzifon American College, its education, its effects on the environment and concrete data of its structures will be evaluated. Considering the general architectural features of the buildings, the concrete traces left by missionary on the architecture are emphasized.

Keywords: American college, foreign schools in Anatolia, American schools in the Ottoman, Merzifon American College

EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire, where different nations lived together, was periodically under the influence of western states in the fields of education, technology and military in the long years it ruled. Generally, although these influences were seen in different periods, they intensified in the 19th century and onwards, when the Ottoman Empire was weak and open to external influences in the international arena. One of the easiest ways to influence a state is to get involved in its education system. By following this path, foreign states accelerated the collapse of the Ottoman Empire, which was already weak in economic, military and political fields. The state that influenced the Ottoman Empire the most with its educational and missionary activities was the United States of America (Ortaylı, 1981:87-96). American Schools provided religious education, language education, positive sciences, sports and arts education. American Colleges had an education system different from the traditional Ottoman education structure. America's education policy had a positive impact on the Ottoman Empire however, the political and religious policies had negative consequences on the people. The education system in the American Colleges, which marked a period in Ottoman history, and the results of this system were revealed from a different perspective. This different perspective is architecture. The 19th century is a period in which foreign cultural influences are reflected in architecture. For this reason, the study first analyzed the educational institutions of the Ottoman Empire and then investigated the American colleges that brought a difference to this context. The effects of the colleges on social culture are analyzed concretely through architectural elements. Merzifon American College was chosen as a sample context to analyze the activities and results of the American College in terms of architecture. Firstly, in this context, a detailed literature research was conducted on the establishment stages and historical adventure of Merzifon American College. Later, the buildings of Merzifon American College were evaluated architecturally and architectural features of the buildings and intended uses of the buildings were examined with the help of survey projects and onsite observation.

The cities chosen for the establishment of American schools were those that had commercial, strategic and economic value for the Ottoman Empire. Characteristics and population values of the cities were important in the establishment of American schools. In context, Merzifon was a city with a strategic location for the Ottoman Empire. The city is located on caravan routes, and thanks to its location, it connects the Black Sea port to Anatolia and Istanbul. However, it is a settlement area that is not known (Bayram, 2012:215). For this reason, Merzifon was chosen as the mission area and an American School was opened. Merzifon American College, where education has been provided for many years, has turned into a school campus. Traces of rebellions, uprisings, periods of war and the activities carried out by the American Colleges still exist in the buildings that have survived from Merzifon American College. These traces are analyzed.

The religious education carried out by Merzifon American College is based on the features of church architecture; health education and activities, from the architecture of the hospital structure; Damages come from the activities of societies and architectural parts such as tunnels; Technical competence can be clearly read through architectural traces from the remains of the heating system and elevator system.

Architectural structures transfer the political, social, historical and cultural traces of their period to the future. For this reason, American colleges, which have an important place in Ottoman history, can be researched and analyzed thanks to the original architectural features and traces that have survived from the college buildings. It is also important to protect these architectural heritages so that they can transmit their cultural values to future generations.

GİRİŞ

Farklı ulusların bir arada yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu, hüküm sürdüğü uzun yıllar içerisinde dönem dönem eğitim, teknoloji ve askeri alanlarda batılı devletlerin etkisi altında kalmıştır. Genellikle bu etkiler; farklı dönemlerde görülmesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf olduğu, enternasyonel alanda dış etkilere açık olduğu, 19. yüzyıl ve sonrasında yoğunlaşmıştır.

Bir devleti etki altına almanın ve iç işlerine müdahalede bulunmanın en kolay yollarından birisi; o devletin eğitim sistemine dâhil olmaktır. Böylelikle güdülen ideolojiler, toplumun gençleri arasında daha hızlı yayılabilmektedir. Bu sayede halk, farklı kültürel etkiler altına girmekte ve kendi kimliğinden uzaklaşmaktadır. Yabancı devletler; bu yolu izleyerek zaten ekonomik, askeri ve siyasi alanda zayıf durumda olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecini hızlandırmışlardır. Ayrıca yürütülen misyonerlik faaliyetleri ve emperyalist düşünceler, Osmanlı halkında parçalanmaya neden olmuştur. Osmanlı'da Tanzimat (1839) sonrasında Amerika, Fransa, İtalya, İngiltere ve Almanya gibi devletlere ait yabancı okullar giderek yaygınlaşmıştır. Batılılaşma çalışmaları ile yabancı devletlere tanınan haklar, yabancı okulların sayılarını arttırarak misyonerlik çalışmalarını hızlandırmıştır (Ergin, 1977).

Osmanlı'yı, yaptığı eğitim çalışmaları ve misyonerlik faaliyetleri ile en çok etkisi altına alan devlet, Amerika Birleşik Devletleri'dir (Ortaylı, 1981:87-96). Amerika; Osmanlı'ya ait toprakların büyük bir bölümünde, küçük yaştaki çocukların eğitiminden başlayarak kolej eğitimine kadar devam eden, geniş bir perspektife sahip, farklı yaş gruplarına hitap eden eğitim kurumları açmıştır. Ayrıca bu kurumlarda; din eğitimi, dil eğitimi, pozitif bilimler, spor ve sanat eğitimleri verilmiştir (Kocabaşoğlu,1991:106).

Amerikan Kolejleri, geleneksel Osmanlı eğitim yapısından farklı bir eğitim sistemi benimsemiştir. Amerikan okullarında; spor, sanat, bilim ve din bir çatı altında toplanmıştır. Amerika'nın eğitim politikası; Osmanlı'yı olumlu yönde etkilese de güdülen siyasi ve dini politikaların getirileri halk üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Misyonerlik faaliyetleri; birlikte huzurlu bir ortamda yaşayan, farklı dine ve kökene sahip Osmanlı halkına zarar vermiştir.

Yürütülen faaliyetler ve bunların etkileri düşünüldüğünde bu çalışma, Amerikan Koleji faaliyetleri üzerine yapılan araştırmaların yetersizliği göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Ayrıca Osmanlı tarihine bir dönem damga vuran Amerikan Kolejlerindeki eğitim sistemi ve bu sistemin sonuçları, farklı bir bakış açısından yararlanılarak ortaya koyulmuştur.

Toplumlarda kültürel değerler; onları oluşturan olumlu ve olumsuz etkiler üzerinden sanata, mimariye ve dile yansımaktadır (Cronk, 2017:36-52). Osmanlı kültüründe kırılma dönemlerinden birisi olarak karşımıza çıkan ve yabancı okulların yaygınlaştığı 19.yüzyıl, yabancı kültürel etkilerin mimaride yansımalarının olduğu bir dönemdir. Bu nedenle çalışmada; öncelikle Osmanlı'nın eğitim kurumları incelenmiş, bu bağlama farklılık getiren Amerikan Kolejleri araştırılmıştır. Kolejlerin toplumsal kültüre etkileri, mimari unsurlar üzerinden somut olarak analiz edilmiştir.

Merzifon Amerikan Koleji, Amerikan Koleji'nin faaliyetlerini ve sonuçlarını mimari açıdan incelemek için örnek bağlam olarak seçilmiştir. Bu seçimin nedeni; Kolej yapılarının günümüzde özgünlüğünü koruması ve okunurluğunu mimari üzerinden somut bir şekilde ortaya koyulabilmesidir.

Çalışma yapılırken öncelikle Osmanlı'da kurulan yabancılara ait eğitim kurumları ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Bu araştırmaya göre okulları azınlık okulları ve yabancı okullar olarak iki grupta toplamak mümkün olmaktadır (Arıç Sezer, 2014:80-83). Bu okullarda Amerikan Kolejleri, tüm yurda yayılımı düşündüğünde ve eğitimin her alanına (sağlık, spor, matematik, coğrafya, sanat vb. alanlarda) etkisi göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekmektedir (Alan, 2002:41). Bu bağlamda Amerikan okullarından birisi olan Merzifon Amerikan Koleji'nin kuruluş aşmaları ve tarihi serüveni hakkında detaylı bir literatür araştırması yapılmıştır. Araştırma yapılırken; daha önceden yazılmış yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş, makalelerden ve Amerikan Board Kurulu¹'nin kendine ait resmi internet sitesi üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Koleje ait yapıların mimari özelliklerini incelemek için; yapıların durumlarını tespit etmek ve koruma altına almak için yapılan rölöve çizimlerine ulaşılmıştır. Rölöve çizimleri olmayan binalar için rölöve

¹ Amerikan Board Kurulu, Amerikan Misyon Temsilcileri Birliği'dir. Birçok ülkede hastane ve okul açma gibi faaliyetler için misyonerleri destekleyen bir örgüttür (Çoban Döşkaya; 2021: 1126). Örgüt, Merzifon Amerikan Kolejinin kurulmasında da kilit bir rol üstlenmiştir. Amerikan Board Kurulu'nun Merzifon Amerikan kolejinin kurucusu olduğu ifade edilebilir.

çalışması yazarlar tarafından yapılmıştır. Mimari özellikleri belgelemek için yapılan rölöve çalışmaları sırasında yerinde gözlemler yapılmış, fotoğraf gibi görsel veriler elde edilmiş ve raporlar hazırlanmıştır. Bu yöntem, araştırmacılara mimari veriler sunarken okulun faaliyetlerinin şekillendirdiği mimari bölümler hakkında genel bilgiler sunmuştur. Ayrıca Merzifon Amerikan Koleji' ne ait yapılar mimari olarak ele alınırken Kolej'in kampüs niteliğindeki kompleks yapısı bütüncül olarak değerlendirilmiştir.

1. Osmanlı İmparatorluğu İçinde Kurulan Amerikan Okulları

Misyon, görev ve yetki; misyoner, bu görevi yerine getiren kişilerdir. Birçok araştırmacı tarafından; misyon kelimesine, özel bir anlam yüklenmiştir. Bu anlama göre misyon; Hristiyan dinin yayılması için yürütülen görevleri ifade ederken, misyoner; bu görevler için mücadele eden kişileri ifade etmektedir (Kocabaşoğlu, 1991:106). Yani misyoner, dini amaçları olan kişileri anlatmak için kullanılan bir terimdir.

Amerikan Board of Commissioners for Foreign teşkilatı (bundan sonra ABCFM olarak ifade edilecektir); misyonerlik çalışmalarını yürütmek ve özelde de Protestanlık mezhebini yaymak amacıyla, 1810 yılında Boston'da kurulmuş, bir örgüttür. Bu teşkilat, dünyanın her yerinde çalışmalar yürütürken 1820 yılında Osmanlı'da da faaliyet göstermeye başlamıştır. 19.yüzyıl itibariyle ABCFM teşkilatı, misyonerlerin yönetiminde Osmanlı'da faaliyetlere başlamıştır (Bayram, 2012:18). Bu faaliyetler, misyonerler tarafından emperyalist amaçlar güdümlenerek yürütülmüştür (Yıldız, 2011:72-73). Savaş ve siyasi mücadelelerle ulaşılamayan amaçlara, kültür asimilasyonu ile ulaşılmak istenmiştir. Amerika, bu emperyalist amaçlarını gerçekleştirmek için eğitim kurumlarını kullanmıştır (Alan, 2002: 21).

ABCFM teşkilatının destekleriyle Osmanlı İmparatorluğu içerisinde eğitim vermek amacıyla kurulmuş okullardır (Yıldız, 2011:72-73). Osmanlı'da ilk misyoner çalışmaları, İzmir'de 1819 yılında başlamıştır. 1823 yılında Wiliam Goodell, William G. Schaufler ve İsaac Bird; İstanbul'a gelen ilk misyonerlerdendir (Bayram, 2012:20). Misyonerler, yıllar içerisinde Osmanlı'ya gelerek eğitim çalışmaları yürütmeye devam etmiştir. Bu çalışmalar doğrultusunda 1824 yılında Osmanlı'daki ilk Amerikan Koleji, Beyrut'ta açılmıştır ve kolejin isminin Syrian Protestant College olmasına karar verilmiştir. Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile misyonerlerin faaliyetleri hız kazanmıştır (Ortaylı, 1981:87-96).

Amerikalılar; ilk kez eğitim kurumlarını açtıkları zaman, Osmanlı topraklarında eğitim çalışmaları için hedef kitle olarak Katolik Ermenileri seçmişlerdir ancak Ermeni cemiyeti, bu çalışmaları desteklememiştir ve hatta bu çalışmalara karşı çıkmıştır. Bir misyoner olan Dr. George White, Katolik halk için yürütülen çalışmaların başarısız olacağını fark etmiştir ve bu nedenle Osmanlı içerisinde yaşayan Protestan halkı hedef alan faaliyetler yürütülmesi gerektiğine karar vermiştir (Bayram, 2012:25). Bu kararın sonucunda, Protestan Hristiyan halk, hedef olarak seçilmiştir.

Amerikan okulları, öncelikli olarak kilise çevresinde örgütlenmiştir ve eğitim çalışmalarına din eğitimi ile başlamıştır. Dini eğitimi temel alan misyonerlerin yürüttüğü eğitim faaliyetleri, öncelikle gayrimüslim halka yönelik olmuştur (Yıldız, 2011:72-73). Din eğitimiyle birlikte yürütülen kışkırtmacı politikalar, hoşgörü içerisinde yaşayan halkın arasının açılması sağlanmıştır.

Dini eğitim, sağlık alanındaki çalışmalar, spor faaliyetleri ve bilimsel çalışmalar; misyonerlerin eğitim çalışmalarının parçasıdır. Amerikan Kolejlerinde eğitim çalışmaları; bilimin, sanatın ve sporun birlikte yürütüldüğü bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Böylece Amerikan okulları; çevresinde yaşayan halkın sosyal alandaki, spor ve sanat alanındaki farklı ihtiyaçlarına da cevap vermiştir.

Amerikan Kolejleri, yatılı eğitimi verildiği ve öğrencilerin tüm zamanlarını kolej sınırları içerisinde geçirdiği okullar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda yatılı eğitim verilen okullarda, öğrenciler fikir ve düşünce açısından etkilenmiştir. Sanatsal faaliyetlerin ve spor faaliyetlerinin başarıyla sürdürüldüğü okullar, zamanla halk tarafından çok tercih edilen okullara dönüşmüştür. Sağlık çalışmaları da yapılmış ve okul bünyesine dâhil olan hastanelerin açılmasıyla birlikte Amerikan Kolejleri, çevredeki diğer yerleşim yerlerinin de dikkatini çekmiştir. Amerikan Koleji ve hastanelerinin bulunduğu kentler, çevre kentlerde yaşayan insanları kendilerine çekmişlerdir (Yıldız, 2011:72-73). Sağlık alanında yapılan çalışmalar, kuruldukları bölgelere olumlu sonuçlar getirmiştir. Amerikan Koleji hastanelerine, çevredeki şehirlerden de hastalar gelmiştir ve tedavi olmuştur. Bu hastaneler, dönemin Osmanlı hastanelerinden daha donanımlı hastanelerdir. Ayrıca Amerikan Kolejlerinde

bilimsel çalışmalar, yürütülmüştür. Doktorlar ve hemşireler yetiştirilmiştir². Bu amaçla sağlık çalışanı yetiştiren okullar, açılmıştır. Bu sayede birçok alanda gelişme gösterilmiştir.

Spor faaliyetlerindeki başarılar da yine Amerikan Kolejlerinin önemli bir kolunu, oluşturmaktadır. Tenis, voleybol, basketbol gibi farklı alanlarda spor tesisleri; Amerikan okullarının bahçelerinde kurulmuştur ve bu tesislerde öğrenciler yetiştirilmiştir.

Sadece eğitim çalışmalarıyla yetinmeyen misyonerler, aynı zamanda matbaa kurmuşlardır. Bu sayede kendi eğitim kurumları için kitap basım faaliyetleri de yürütmüşlerdir (Bayram, 2012:25). Kolejlerin kütüphaneleri ve bilimsel kaynaklarının niteliği, eğitim için önemli veriler oluşmasında yardımcı olmuştur.

Tüm bu olumlu sonuçlara rağmen öğrenciler arasında oluşturulan ayrıştırıcı politikalar; Rum, Ermeni ve Türk öğrenciler arasında, dönemin siyasi zorluklarının da etkisiyle, çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Amerikan Kolejleri; bilim, sanat, spor, sağlık gibi birçok alanda olumlu katkılar sunarken kışkırtıcı politikalar nedeniyle halkın huzurunu kaçıran durumların oluşmasına da neden olmuştur. Bunun sonucunda da okullar; eğitim politikaları ve siyasi stratejiler doğrultusunda gelişim göstermiştir.

Uzun yıllar boyunca Osmanlı topraklarında varlığını sürdüren Amerikan eğitim kurumları, I. Dünya Savaşı nedeniyle giderek azalmıştır. İlerleyen yıllarda da yani Cumhuriyet Dönemi'nde Amerikan okullarının sayısında, büyük bir azalma görülmüştür (Arıç Sezer, 2014:80-83). Cumhuriyet'in ilanı ile birçok alanda milli kurumların oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Yenilikçi ve milli kurumlar sayesinde, ülkenin dış etkilerden arındırılması hedeflenmiştir. Bunun sonucunda Cumhuriyet'te; Milli eğitim politikalarının yürütülmesiyle, birçok Amerikan Okulu kapanmıştır. Ancak Amerikan okullarının bazıları, günümüzde hala varlığını devam ettirmektedir.

1.1. Amerikan Okullarının Yerleşim Stratejisi ve Mimari Özellikleri

ABCFM teşkilatı, okulların kuruluşunu yönetmek ve okullar arasındaki bağlantıyı kurmak için Osmanlı topraklarını bölümlere ayırmış ve okul yerleşimlerini, bu bölümler doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Şekil 1'de ABCFM teşkilatının resmi internet sitesinde yer alan, Anadolu'nun bölgelere ayrılmış haritası görülmektedir. Ayrılan bölgeler, istasyon olarak isimlendirilmiştir. Her bölge, misyoner tarafından idare edilmiştir. Her istasyonun bir merkezi, bulunmaktadır. Köy ve kasaba gibi küçük yerleşim yerleri, bu merkezlere bağlı uç istasyonlardır (Alan, 2002:23).

Şekil 1. Anadolu'nun Amerikan Koleji çalışmaları için bölgelere ayrılması ve bu bölgelerin haritadaki konumları (URL 1)

Amerikan Koleji çalışmalarını yürütmek için ABCFM teşkilatı, Anadolu'yu üç ana bölgeye ayırmıştır. Bu bölgeler; Merkezi Türkiye Misyonu, Doğu Türkiye Misyonu ve Batı Türkiye Misyonu'dur (Şekil 1). Merkezi Türkiye Misyonu bölgesi; Güneydoğu Bölgesi'ni kapsamaktadır, Doğu Türkiye Misyonu Doğu Anadolu'yu içerisine almakta ve Batı Türkiye Misyonu başkent İstanbul dâhil olmak üzere Batı, İç Anadolu şehirlerini içine almaktadır.

² Özellikle Beyrut'ta açılan ve Osmanlı'daki Robert Koleji'nin ardından açılan ikinci yüksek okul olarak ifade edilen Beyrut Amerikan Kolejinde tıp eğitimine büyük önem verildiği görülmektedir. Koleji bünyesinde 1887 yılında İngilizce eğitim veren tıp bölümü yer almaktadır. Mutlu'nun aktarımına göre okulun yönetim ve öğretmen kadrosunun büyük bir çoğunluğu doktorlardan oluşmaktadır (Mutlu, 2009:109-111).

Batı Türkiye Misyonu: İstanbul, Merzifon, İzmit, Manisa, Sivas, Bursa, Kayseri. İstanbul ise misyon merkezi olarak kabul edilmiştir. Merkezi Türkiye Misyonu: Antep, Halep, Adana, Antakya ve Maraş'tır ve Antep Şehri bu misyonun merkezidir. Doğu Türkiye Misyonu: Harput, Bitlis, Mardin, Erzurum şehirlerini içermektedir (URL 2).

Misyon bölgelerinin oluşturulmasında; şehirlerin konumu, özellikleri ve nüfus değerleri önemli olmuştur. Amerikan okullarının kurulması için seçilen şehirler; Osmanlı için ticari, stratejik ve ekonomik değeri olan şehirlerdir. Amerikan okulları, kuruldukları şehirlerin merkezi bölgelerine yerleşmişlerdir.

Amerikan okulları incelendiğinde bu okulların, genellikle mimari açıdan büyük ve gösterişli binalar oldukları görülmektedir. Kolej eğitiminde erkek ve kız öğrencileri ayrı eğitim görmesi, iki ayrı kolej binasına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur (Yıldız, 2011:72-73).

Amerikan Kolejlerinde çoğunlukla yatılı eğitim verilmiştir ve bu nedenle okul bünyesinde yatakhaneler mevcuttur. Amerikan eğitim kurumları; kolej yapıları, kütüphane, hastane, yatakhane ve spor tesislerinden oluşan bir kompleks şeklindedir. Dini eğitim ve dinin gereklerini yerine getirmek, kolejin önemli prensipleri arasında yer aldığı için Amerikan okulu komplekslerinde kiliseler de mevcuttur. Okuldaki eğitimciler, çoğunlukla Amerika'dan gelen misyonerlerden oluştuğu için, öğretmenlerin yaşayacağı evler de yine Amerikan Koleji bünyesinde yer almıştır.

1.2. Anadolu'da Kurulmuş Bazı Amerikan Kolejleri

Osmanlı İmparatorluğu içinde kurulmuş olan Amerikan Kolejleri' ne bakıldığında, kolejlerin ülkenin her yerine yayıldığını görmek mümkündür. Özellikle 1850'lerden sonra bu okulların sayılarında, büyük bir artış yaşanmıştır. Ortaylı, Osmanlı'da 1880'lerin sonlarına doğru Amerikan Kolejleri' nin sayısının 400'e ulaştığından bahsetmektedir (Ortaylı, 1981:87-96).

Tablo 1'de; Osmanlı içerisinde farklı şehirlerde yer alan, bazı Amerikan Kolejleri verilmiştir. Bu listede, Amerikan Kolejleri'nin tamamı yer almamaktadır. Özellikle farklı bölge ve şehirlerde kurulan okullar ve stratejik merkezler listede yer almaktadır. Okullar başkentte ve Anadolu'nun iç bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. İstanbul'da kolejlerin sayısının; çok olduğu görülürken Anadolu'da; Adana, Sivas, Antep gibi şehirlerde kız erkek okullarının; lise ve ilkokul seviyesindeki okulların açıldığı, halk tarafından çok rağbet gördüğü bilinmektedir. Ayrıca okulların kurulduğu şehirler, bağlı oldukları merkezlerle birlikte listede verilmiştir. Kasabalarda kurulmuş okullar; genellikle bir merkeze bağlıdır. Yapılan misyonerlik ve eğitim faaliyetleri dönem dönem bağlı olunan merkeze raporlar halinde sunulmuştur. Bu raporlar sayesinde okulların faaliyetleri, merkez istasyonlar gözetiminde denetlenmiş ve düzenlenmiştir.

Okulun Adı	Okulun Yeri
Robert Koleji	İstanbul
Üsküdar Kız Mektebi	İstanbul
Kız Mektebi	Adana
Kız Mektebi	Adana. Kozan. Sis
Kız Mektebi	Adana. Kozan. Hacın
Mektep	Adana. Kozan. Hacın
Erkek Mektebi	Adana. Kozan. Hacın
Sanavi Mektebi	Adana. Kozan. Hacın
Erkek Mektebi	Adana. Mersin. Tarsus
Mektep	Aydın. Saruhan. Akhisar
Mektep	Aydın. İzmir. Ödemiş
Mektep	Aydın. İzmir
Amerikan Erkek İdadî Mektebi	Aydın. İzmir
Amerikan Kız İdadî Mektebi	Aydın. İzmir

Sıbyan Mektebi	Aydın, İzmir
Osmanlı Merkez İdadi Mektebi	Halep, Antep
Kız Mektebi	Halep, Antep
Mektebi İdadi	Halep, Antep
İptidai Mektebi	Halep
İptidai Mektebi	Halep, Antakya
İptidai Mektebi	Halep, Bevran
İptidai Mektebi	Halep, Bitlis
İptidai Mektebi	Halep, Kilis
İptidai Mektebi	Halep, Hacin
Amerikan Kız İptidai Mektebi	Halep, Maras
Mektep	Halep, Urfa
Sıbyan Mektebi	Ankara, Kavseri
Erkek Mektebi	Ankara, Kavseri, Talas
Kız Mektebi	Ankara, Kavseri, Talas
Kız Mektebi	Bitlis
Erkek ve Kız İptidai Mektebi	Bitlis, Derkevank
Erkek ve Kız İptidai Mektebi	Bitlis, Migunk
Erkek Mektebi	Bitlis, Mus
Kız Mektebi	Bitlis, Mus
Kız Mektebi	Bitlis, Tuh
Erkek Mektebi	Divarbakır, Mardin
Kız Mektebi	Divarbakır, Mardin
Kız Mektebi	Erzurum
Erkek Mektebi	Erzurum
Erkek Mektebi Alisi	İzmit, Bahcecik
Fırat Koleji	Mamuratülaziz, Harput
Kız İptidai Mektebi	Mamuratülaziz, Harput
Sıbyan Mektebi	Mamuratülaziz, Harput
Mektep	Konya, Burdur
Anadolu Koleji	Sivas, Merzifon
Amerikan Kız İdadi Mektebi	Sivas, Merzifon
Sanavi Mektebi	Sivas, Merzifon
Mektep	Sivas, Gürün
Kız Mektebi	Sivas
Erkek Mektebi	Sivas
Mektepler	Sivas
Mektep	Sivas, Tokat
Mektep	Trabzon
Erkek Mektebi	Van
Kız Mektebi	Van

Ruhban Mektebi	Halep, Maras
Ruhban Mektebi	Divarbakır, Mardin
Ruhban Mektebi	Mamuratülaziz, Harput
Ruhban Mektebi	Sivas, Merzifon
Misvoner Mektebi	İstanbul, Kumkapı

Tablo 1. Osmanlı'da yer alan Amerikan kolejleri (Yıldız, 2011)

Bu bölümün devamında; yürütülen misyonerlik faaliyetlerini anlamak ve bu faaliyetlerin okulun yapısal özelliklerinde yaptığı etkiyi fark etmek için, ABCFM teşkilatına bağlı olarak kurulan bazı Amerikan okulları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu üç kolejlin seçilme sebebi; gelişen ve değişen eğitim faaliyetleri karşısında okul binalarının değişim göstermesi, farklı yaş gruplarındaki ve farklı cinsiyetteki öğrenciler için yeni eğitim binalarına ihtiyaç duyularak kolejlerin kapsamalarının genişlemesidir.

Talas Amerikan Koleji, ABCFM teşkilatının ideolojisi olan misyonerlik çalışmalarının yapıldığı Kayseri'de kurulmuş bir okuldur. Kolej, kurulduğu zaman öncelikli olarak Ermeni ve Rum öğrencilere hizmet vermiştir. Tanzimat Fermanının' dan sonra çalışmaların hız kazandığı Kolej'de, 1871 tarihinde kız okulu, 1889 tarihinde erkek okulu eğitim hayatına başlamıştır (Özsoy, 1995:69-75). Kolej bünyesinde, artan eğitim ihtiyaçları doğrultusunda yeni okullar açılmıştır ve bu okullar için yeni eğitim binaları yapılmıştır.

Tarsus Amerikan Koleji, 1888 yılında faaliyete geçmiştir. İlk eğitim verilen bina, Shepard Hall'dir. Kolej, 1911'de Stickler Hall'e taşınmıştır. 1954 Friendship, 1960 Unutiy ve 1988 Centennial Hall binaları; okul bünyesinde faaliyet göstermek için açılmıştır (URL 3). Talas Kolej'inde olduğu gibi ihtiyaçlar ve verilen eğitimin çeşitlenmesi doğrultusunda, okulun mimarisine katkılar olduğu görülmektedir. Tarsus Amerikan Koleji, Amerikan Okulu olarak faaliyet göstermese de günümüzde eğitim kurumu olarak çalışmaya devam etmektedir.

İzmir Amerikan Koleji'nde; diğer kolejlerde olduğu gibi eğitim faaliyetlerinin ilk hedef kitlesi, küçük yaştaki çocuklar olmuştur. Gelişen ve çeşitlenen eğitim serüveni nedeniyle, farklı yaş gruplarının eğitimi için kolej bünyesine yeni binalar eklenmiştir (Yıldız, 2011:87-96). Kolejde, erkek ve kız öğrencilerin eğitimi diğer Amerikan kolejlerinde olduğu gibi ayrı ayrı sürdürülmüştür.

ABCFM teşkilatından destek görerek kurulmuş bu üç kolejlin de ana çalışma prensipleri aynı olmuştur. Tüm okullarda olduğu gibi eğitim faaliyetlerinin ilk amacı, küçük yaştaki çocukları eğitmektir. Küçük yaştaki çocuklar, dini ideolojilerle biçimlendirmeye daha yatkın olmuşlardır. Okulların başarıları arttıkça halkın okullara olan ilgisi de artmıştır. Halk tarafından çok rağbet gören Amerikan okulları, hem eğitim faaliyetlerinde hem de mimari ve yerleşim stratejisinde gelişmek mecburiyetinde kalmıştır. Okullarda erkek ve kızlar için ayrı ayrı eğitim yapıları oluşturulurken kolejler, eğitim kampüsleri haline dönüşmüşlerdir.

Çalışmada ayrıntılı olarak incelenen Merzifon Amerikan Koleji, Amerikan okullarının ve misyonerlik faaliyetlerinin; mimariye olan yansımalarının en açık şekilde görüldüğü okullardan birisidir. Bu bağlamda çalışmanın sonraki bölümünü oluşturan Osmanlı'da Amerikan Koleji Etkilerini Merzifon Amerikan Koleji Binaları Üzerinden İncelemek adlı bölümde, mimari üzerinden ideolojik izler gözlemlenmiştir.

2. Osmanlı'da Amerikan Koleji Etkilerini Merzifon Amerikan Koleji Binaları Üzerinden İncelemek

2.1. Merzifon Amerikan Koleji'nin Konumu, Tarihçesi ve Yerleşimi

Merzifon, Osmanlı İmparatorluğu için stratejik konumda bulunan bir şehirdir. Şehir; kervan yolları üzerinde bulunur, konumu sayesinde Karadeniz limanını Anadolu'ya ve İstanbul'a bağlar. Ancak herkes tarafından bilinen ve göz önünde olmayan bir yerleşim bölgesidir (Bayram, 2012:215).

Karpat'ın 1800'lü yıllardaki araştırma verilerine bakılacak olursa, Merzifon'da çevresindeki diğer yerleşimlere göre kayda değer çoklukta Ermeni ve Rum halkın bulunduğu görülmektedir. Bu veriler, Tablo 2'de verilmiştir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde şehir, Amerikan Koleji çalışmalarının yürütülmesi için seçilen hedef kitlenin "Ermeni ve Rum kökenli vatandaşların" yoğun yaşadığı yerleşim bölgelerinden birisidir. Kocabaşoğlu'nun aktarımına göre; yerleşik bir Pontus devleti kurmak için yürütülen çalışmalar, Ermeni ve Rum kökenli halkın

fazla olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Orta Karadeniz için yoğun olan bölge, Merzifon'dur (Kocabaşoğlu, 1991:106).

	Müslüman		Rum		Ermeni		Katolik		Protestan		Yaban. Uy.	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Amasya	18835	18335	736	678	3134	3030	13	10	66	64	20	5
Vezirköprü	16142	13284	932	925	507	487	-	-	95	119	-	-
Merzifon	9516	9,171	89	74	2789	2528	139	140	301	258	-	-
Gümüşhacıköy	10309	9938	1104	1045	1314	1286	-	-	80	70	-	-
Mecitözü	15547	15992	72	80	69	63	-	-	54	51	-	-
Osmancık	8997	8594	3	-	19	26	-	-	-	-	-	-
Ladik	5879	5477	994	1000	94	85	-	-	-	-	-	-
Havza	6907	6723	1766	1863	55	39	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. Merzifon ve çevresinde nüfus yapısı (Karpaz, 1985:136)

Şehre; 1830'lu yıllardan beri gelmeye başlayan misyonerler, çalışmalarını 1850'den itibaren kentte kalıcı hale getirmeye başlamışlardır. Bu çalışmalar neticesinde, 1852'de Merzifon'da bir misyoner istasyonu kurulmuştur (Alan, 2002:31-32). Amerikan Koleji çalışmalarının; 1860'larda İstanbul'da hızlandığı ve Hasköy'de açılan okulun, hedef halka yakın olmak amacıyla Merzifon istasyonuna taşındığı bilinmektedir. ABCFM teşkilatı, misyonerliği yaymasına yardımcı olabilmek için Merzifon Amerikan Koleji'ne maddi açıdan destekte bulunmuştur (Kocabaşoğlu, 1991:106).

Merzifon'da kurulan istasyonla birlikte misyonerlerin ilk amaçları, kilise çevresinde toplanan bir dini eğitim merkezi kurmak olmuştur. Bunun sonucu olarak 1860'da Pazar Okulu³ açılmıştır, hemen ardından 1865'te Ruhban Okulu eğitime başlamıştır ve bu okullara ek olarak aynı zamanda Kızlar Okulu faaliyet göstermeye başlamıştır (Alan, 2002:81-82). Dini eğitim veren Pazar Okulu ve Ruhban Okulu'na ek olarak 1864'te Merzifon Amerikan Koleji, eğitim hayatına başlamıştır (Yıldız, 2007:72-73). Art arda açılan okullar, eğitim açısından önemli olmuşlar ve bölgenin eğitimine büyük katkı sağlamışlardır. Merzifon Amerikan Koleji, zamanla toplumun her kesimi tarafından tercih edilen nitelikli bir eğitim kurumuna dönüşmüştür. Zaten okulun kuruluş amacında, dinsel tercihleri sebebiyle okula öğrenci alımında sınırlamaya gidilmeyeceği belirtilmektedir (Kocabaşoğlu, 1991:106). Koleje, Merzifon çevresinden ve yakın diğer yerleşim bölgelerinden; Ermeni, Rum, Yahudi, Müslüman, Hristiyan öğrenciler rağbet göstermişlerdir. Kocabaşoğlu, verdiği bilgilerle öğrencilerin geldiği şehirleri de bizlere aktarmaktadır. Şekil 5'te öğrenci sayıları ve geldikleri şehirler görülmektedir.

Yerleşim Bölgesi	Öğrenci Sayısı
Sivas	53
Ankara	43
Trabzon	23
Kastamonu	6
Aydın	2
Konya	1
Diyarbakır	1
İstanbul	1

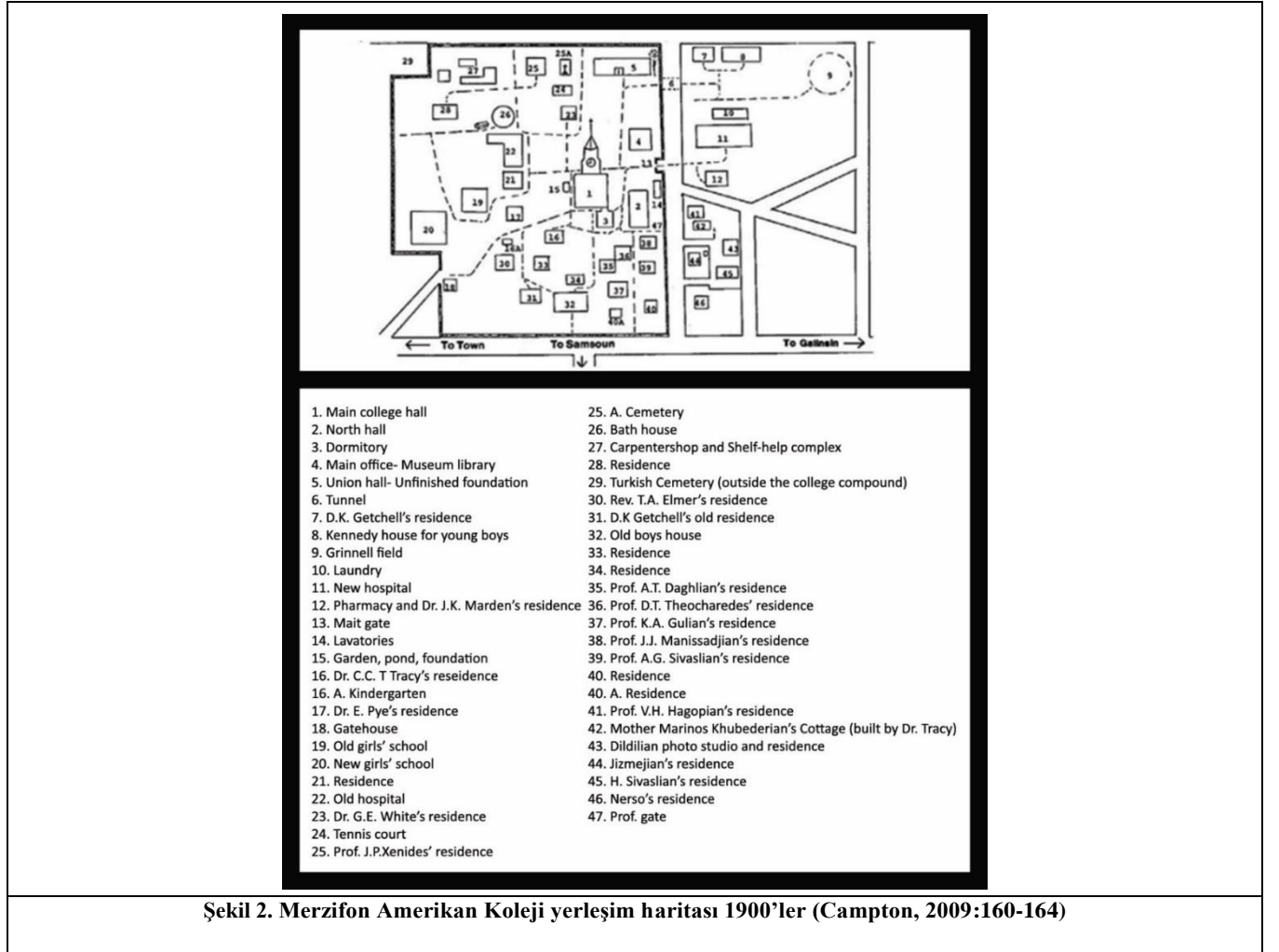
Tablo 3. Merzifon Amerikan koleji öğrenci verileri (Kocabaşoğlu, 1991:106)

³ Hristiyan öğretilerini öğrencilere aktaran ve genellikle Pazar günü kilisede dini eğitim veren kurumlardır.

Verilere bakıldığında, Anadolu'nun farklı yerleşim yerlerinden gelen öğrencilerin var olduğu görülmektedir. Merzifon'a yakın olan Sivas, Ankara ve Trabzon'dan gelen öğrenciler yoğunlukta olsalar da İstanbul, Aydın ve Diyarbakır gibi uzak bölgelerden de koleji tercih eden öğrenciler mevcuttur.

Okul, zamanla ihtiyaçlar doğrultusunda gelişmiştir. Okul çevresine bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla, yeni binalar eklenmiştir. Bu binalar; sosyal, kültürel, sağlık ve spor gibi farklı alanlardaki ihtiyaçları karşılamıştır. Şekil 2'de bu okulların oluşturduğu eğitim kampüsüne ait harita gösterilmiştir.

Şekil 2'de yer alan yerleşim haritasında Merzifon Amerikan Koleji'ne ait farklı fonksiyonlara sahip 40 farklı yapı, ulaşım yolları ve spor alanları görülmektedir. Osmanlı'nın son dönemleri ve Kurtuluş Savaşı yıllarında da varlığını devam ettiren Kolej, 1900'lü yıllarda kırk farklı yapıya sahip bir külliye özelliğine kavuşmuştur. Bu yapılar; öğrenci yurtları, hastane binası, yetimhane binası, kütüphane, spor binaları ve öğretmenlerin aileleriyle birlikte kaldığı evlerdir. Merzifon Amerikan Koleji; yapıldığı dönemden itibaren eğitim çalışmalarını, sosyal faaliyetlerini, bilimsel çalışmalarını, spor faaliyetlerini ve sağlık alanındaki faaliyetlerini arttırırken, bina sayısını da arttırarak geniş bir kampüs halini almıştır. Bu yapılar incelendiğinde Kolej'in, dönemin eğitim yapılarından farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık mimari alana yansımıştır. Kolej, oluşturduğu eğitim kampüsüyle günümüz üniversite kampüslerine benzer kompleks bir yapıya bürünmüştür. Kendi yaşam alanını kuran okulda; halkın eğitim, sağlık, spor ve konaklama ihtiyaçları tek ve büyük bir alan içerisinde karşılanabilmektedir. Bu sayede ideolojik çalışmaların yürütülebileceği, şehrin diğer kısımlarına çok fazla ihtiyaç duyulmayan, özel içe dönük bir mekân oluşturulmuştur. Okulun gelişen fiziksel yapısı; öğrenci sayısında gelişmenin, ihtiyaçların arttığı ve bilimsel faaliyetlerin de geliştiğinin bir göstergesidir.

Şekil 2. Merzifon Amerikan Koleji yerleşim haritası 1900'ler (Campton, 2009:160-164)

1800'lerin sonlarında iç karışıklıkların ve Ermeni ayaklanmalarının yaşanması, Merzifon Amerikan Koleji'ni olumsuz etkilemiştir. Kocabaşoğlu, 1893'te Ermeni Manifestosu'nun Amerikan Koleji duvarlarında sergilendiğinden bahsetmektedir. Çıkan ayaklanmalar sırasında, okulda Türk öğretmen ve öğrencilerin öldürüldüğüne dair bilgilere ulaşılmıştır. Öğretim kadrosunda bulunan Türk ve Müslüman, Zeki Ketani ve İsmail

Şevket suikast ile öldürülmüşlerdir (Kocabaşoğlu, 1991:106).

Kurtuluş Savaşı yıllarında, seferberlik ilanı ile birçok kurum gibi Merzifon Amerikan Koleji de çalışmalarına, savaşın olumsuzlukları nedeniyle ara vermiştir. 1916'da Merzifon Amerikan Koleji, devlet tarafından askeri hastaneye dönüştürülmek amacıyla kapatılmıştır (Kocabaşoğlu, 1991:107). Savaşın ardından 1921 yılında Merzifon Amerikan Koleji, Türkiye'deki eğitim hayatın sonlandırmak zorunda kalmıştır. Ancak 1924'te Selanik'e taşınan Koleji, günümüzde eğitim çalışmalarına ve misyonerlik faaliyetlerine orada devam etmektedir. Kırkın üzerinde yapıdan oluşan Koleji kampüsünden bazı yapılar, günümüzde ayakta ve varlığını sürdürmektedir. Merzifon Amerikan Koleji Kızlar Mektebi (1865), Hastane binası (1889), Ana Ofis ve Kütüphane binası (1910-1914); günümüze kalan koleji yapılarıdır.

Bu yapılar üzerinden, mimarideki kalıntılarla yürütülen misyonerlik faaliyetleri incelenmiştir. Mimari izler, tarihte yaşananların izlerinin silinmediği somut kalıntılar olarak bizlere ideolojilerin izlerini sunmaktadır.

2.2. Merzifon Amerikan Koleji'nin Mimari Özellikleri ve Koleji Faaliyetlerinin Mimari Bıraktığı İzler

Merzifon Amerikan Koleji kampüsünden, günümüze 4 yapı kalmıştır. Diğer yapılar; zaman içerisinde yıkılmışlar, yok olmuşlardır. Kampüste yer alan 40 yapının yerine, farklı amaçlarla yeni binalar yapılmıştır. Şehir; zamanla mimari değişim geçirmiş bu değişimden, kullanımda olmayan Amerikan Koleji yapıları da nasibini almıştır. Şekil 3'te koleji ait yapıların konumları görülmektedir.

Şekil 3. Amerikan Koleji binalarının mevcut durumu (URL 4)

Şekil 3'te görünen 1 numaralı bina; Kızlar Mektebi, 2 numaralı bina; hastane, 3 numaralı bina; kütüphane, 4 numaralı bina; öğretmen evleridir. Merzifon Amerikan Koleji'nden günümüze kalan yapılarda isyanlardan, ayaklanmalardan, savaş dönemlerinden ve Amerikan Kolejlerinin yürüttüğü faaliyetlerden kalma izler; hala varlığını sürdürmektedir. Kızlar Mektebi, Hastane, Ana Ofis ve Kütüphane yapılarından bu izler ayrı ayrı incelenmiştir.

2.2.1. Merzifon Amerikan Koleji Kızlar Mektebi

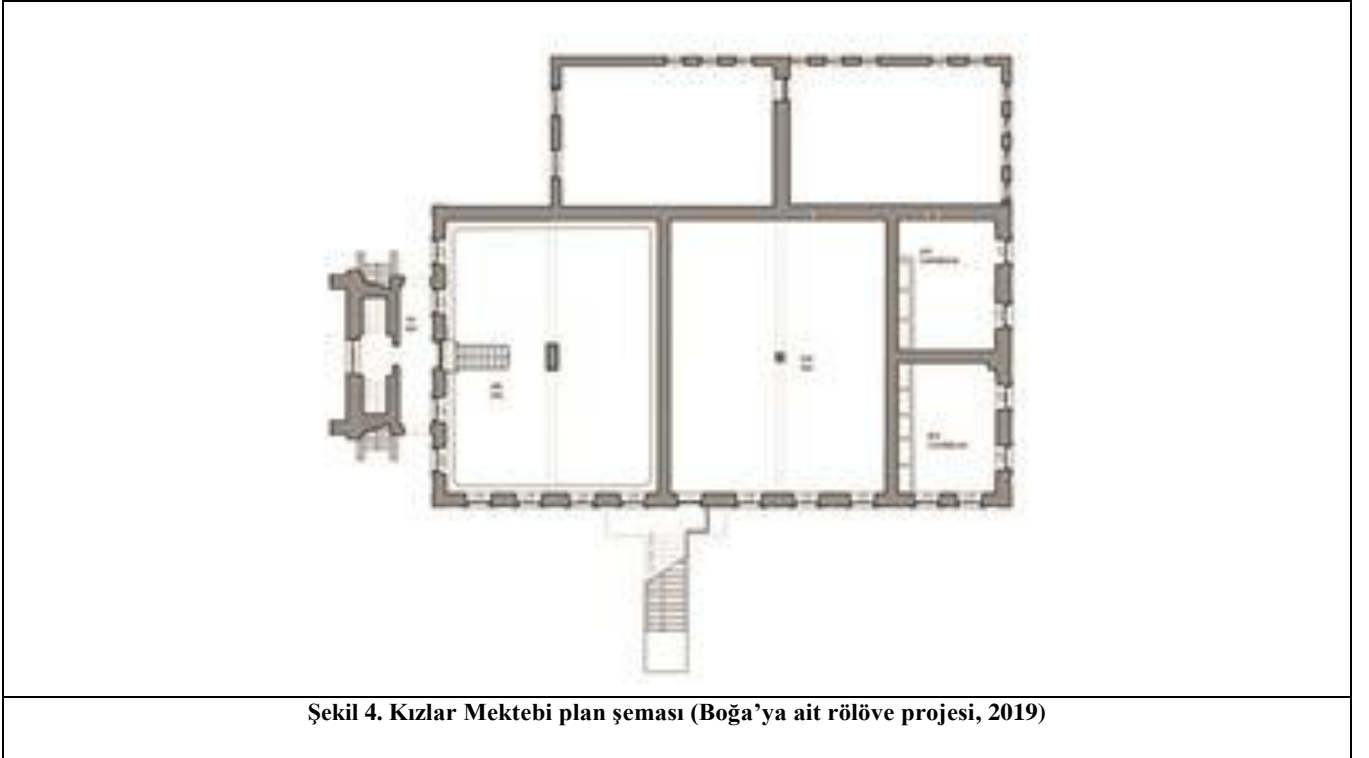
Alan'ın Green'den aktarımına göre, 1865'te Eliza Fitcher adlı bir misyonerin öncülüğünde kurulmuştur. Okul, kızların eğitimi için açılmıştır. Okul yapısının mimari özellikleri, Tablo 4'te verilmiştir.

	KIZLAR MEKTEBİ MİMARİ ÖZELLİKLER
Plan Şeması	Dikdörtgen Plan Şeması
Kat Sayısı	4
Giriş Sayısı	7
İç Mekân Özellikleri	Odalar, dikdörtgen forma sahiptir. Mekânların bazılarının duvarları sağırdır ve dışarıyla bağlantıları yoktur. Yapıya giriş zemin katta sağlanmaktadır. Odalar arasında geçişler

	mevcuttur.
Yapım Sistemi	Kâgir
Malzeme Özellikleri	Taşıyıcı malzeme taştır. Doğramalarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapının iç duvarları beyaz boya ile sıvalıdır. Sövelerde ve kemerlerde kesme taş mevcuttur.
Cephe ve Bahçe Özellikleri	Simetrik bir cephe düzeni mevcuttur. Cephelerde süsleme yer almamaktadır. Yapının pencerelerinin çevresinde taş söveler yer almaktadır. Pencere ve kapılar basık kemerlidir. Cepheler beyaz sıvalıdır, kat silmelerinde ve pencere, kapı çevrelerinde kullanılan taşlar gri renklidir.
Kullanım Durumu	Kullanılmamaktadır.

Tablo 4. Merzifon Amerikan Koleji Kızlar Mektebi mimari özellikleri

Kızlar Mektebi binası 4 katlıdır, 7 farklı girişe sahiptir ve dikdörtgen planlıdır (Şekil 4). Yapı, yığma taş yapım sistemine sahiptir. Doğramalar ahşaptan yapılmıştır. Dikdörtgen formlu kapı ve pencereler yer aldığı gibi kemerli doğramalar da bulunmaktadır (Şekil 5). Yapı, beyaz sıvalıdır. Çatı arasında kullanılabilir bir kat yer almaktadır (Tablo 4). Yapının genel mimari özellikleri, koleje ait diğer binalarla benzerlik taşıyıp taşımadığı incelenmek üzere bu bölümde kısaca ele alınmıştır.

Şekil 4. Kızlar Mektebi plan şeması (Boğa'ya ait rölöve projesi, 2019)

Şekil 5. Kızlar Mektebi cepheler (Kişisel Arşiv)

Mektebin eğitim müfredatında; dikiş, dantel, tarih ve matematik gibi dersler yer almaktadır. Ancak asıl önemli dersler, dini derslerdir. İncil dersleri, mektebin zorunlu dersleri arasındadır (Alan, 2002:148). Okuldaki öğrencilerin hangi dine inandıklarına bakılmaksızın dini eğitim alması zorunlu tutulmuş ve müfredata İncil dersleri koyulmuştur. Hatta öyle ki mektebin binası, zamanla dini eğitimle bütünleşerek çan kulesiyle birlikte bir kilise görünümü almıştır. Şekil 6'da kolejin, çan kulesi inşa edildikten sonraki durumu görülmektedir. İlk inşa edildiğinde sadece eğitim kurumu olarak inşa edilen okul binasında çan kulesi yer almamaktadır (Şekil 7).

Şekil 6. Kızlar Mektebi 1930 (URL 5)

Şekil 7. Kızlar Mektebi 1912 (URL 6)

Şekil 8. Apsis (Boğa kişisel arşiv, 2019)

Ayrıca Kızlar Mektebi'nin restorasyonunun yapıldığı dönemde, okulun bazı odalarında apsis nişine rastlanmıştır. Şekil 8'de Kızlar Mektebi'ne ait bir odada güney taraftaki duvarda yer alan apsis nişi, görülmektedir. Apsis nişi, Kolej'de dini eğitime verilen önemin somut kanıtlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda baktığımızda; dini görevleri yerine getirmek için yapılan çalışmalar, mimaride vücut bulmuşlardır. Bu mimari kanıtlar; kolejlerde dini eğitime ve dini ibadetlere verilen önemi gösterdiği gibi farklı dinlere sahip insanların bir arada huzur içinde yaşadığını ve birbirlerinin dini yapılarına saygı duyduklarını da göstermektedir.

2.2.2. Merzifon Amerikan Koleji Hastanesi

Hastane, 1912 yılında açılmıştır. 1889 yılından itibaren misyonerlerin, Merzifon'da sağlık çalışmalarına ağırlık verdiği bilinmektedir (Alan, 2002:286-310). Hastane; hem bilimsel faaliyetleriyle hem de döneminden ileri özelliklere sahip nitelikteki mimarisıyla, Amerikan Koleji politikalarının somut bir kanıtıdır.

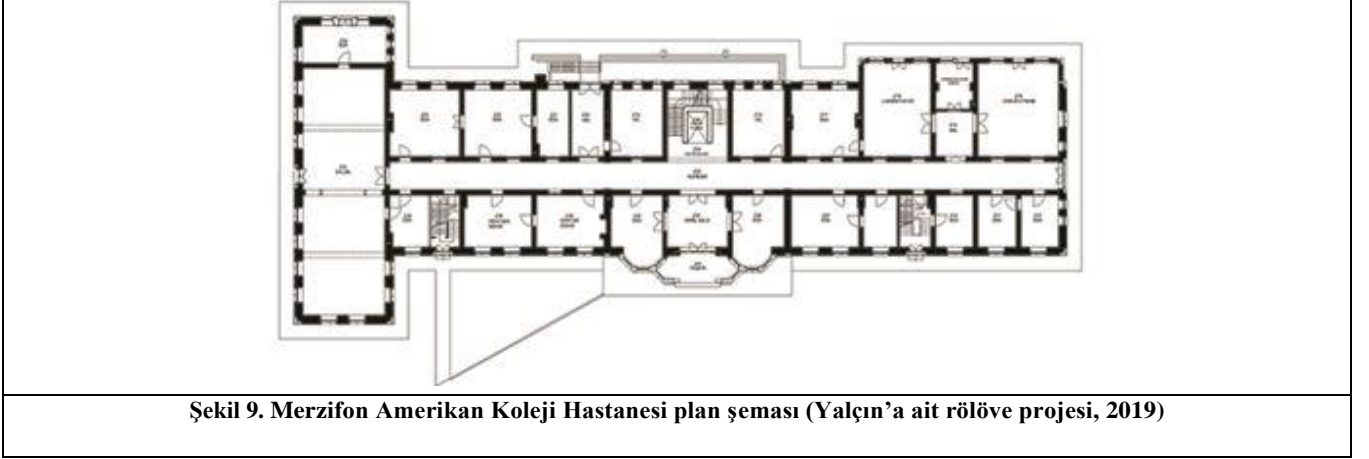
Öncelikle hastanede farklı birçok tedavi yöntemi uygulanmıştır. Sağlık gezileriyle hastalar evlerinde de tedavi edilmiştir. Çevredeki Sivas, Amasya, Samsun gibi yerleşimlerden hastaneye çok fazla talep olmuştur (Alan, 2002: 291-303).

Yapıya ait mimari özellikler Tablo 7'de verilmiştir. Yapının genel mimari özellikleri ele alınmıştır. Yapı, çatı arasında kullanılabilen kat arası dâhil 5 katlıdır ve T plan şemasına sahiptir (Şekil 9). Orta blok daha yüksektir ve üst bölümü ahşaptan yapılmıştır. Simetrik cephe düzeni bu yapıda da devam etmektedir (Şekil 10). Dikdörtgen formlu pencereler ve kemerli kapılar mevcuttur. Yapı beyaz sıvalıdır (Tablo 5).

	HASTANE BİNASI MİMARİ ÖZELLİKLER
Plan Şeması	T Plan Şeması
Kat Sayısı	5
Giriş Sayısı	10
İç Mekân Özellikleri	Dikdörtgen formlu mekânlar mevcuttur. Katlar arası ulaşım üç farklı merdivenden ve asansörden gerçekleşmektedir. Odalar, bir hol etrafına dizilmiştir. Tümünde dikdörtgen formlu pencereler vardır.
Yapım Sistemi	Kâgir
Malzeme Özellikleri	Taşıyıcı malzeme taştır. Doğramalarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapının orta bloğunda ahşap kullanılmıştır. Sövelerde ve kemerlerde kesme taş mevcuttur.

Cephe ve Bahçe Özellikleri	Cephelerde süsleme yer almamaktadır. Yapının pencerelerinin çevresinde taş söveler yer almaktadır. Cepheler beyaz sıvalıdır. Pencere ve kapı çevrelerinde, kemerlerde, kilit taşlarında gri kesme taş kullanılmıştır.
Kullanım Durumu	Merzifon Fen Lisesi olarak aktiftir.

Tablo 5. Merzifon Amerikan Koleji Hastanesi mimari özellikleri

Şekil 9. Merzifon Amerikan Koleji Hastanesi plan şeması (Yalçın'a ait rölöve projesi, 2019)

Şekil 10. Merzifon Amerikan Koleji Hastanesi cepheler (Kişisel arşiv)⁴

Merzifon Amerikan Koleji Hastanesi; yüklediği önemli fonksiyona ek olarak mimarisinde yer alan önemli özellikler nedeniyle, Amerikan kolejlerinin teknik yeterliliklerini de gözler önüne sermektedir. Yapıldığı dönemde, çok rastlanmayan mimari ve teknik özelliklere sahiptir. Anadolu'da İshak Paşa Sarayından sonra ikinci kaloriferli yapı olarak var olan hastane, bu kalorifer sistemine ait izleri günümüzde de muhafaza etmektedir (Şekil 11 ve 12).

⁴ Şekil 10'da sol yan görünüş olarak ifade edilen cephe yapının ön cephesine göre sol tarafta kalan cephe yüzeyini ifade etmektedir.

Şekil 11. Klorifer sistemi (Kişisel arşiv)

Şekil 12. Isı ileten kanallar (Kişisel arşiv)

Amerikan Koleji Hastanesi; sunduğu tıp eğitimi, tedavi çalışmaları ve teknik mimari donanım gibi olumlu özelliklere ek olarak olumsuz unsurları da bünyesinde taşımaktadır. Hastane, diğer yapılara ulaşımı sağlayan tünelleri ile bilinmektedir. Gizli faaliyetlerin yürütülmesini kolaylaştırmak için yapıldığı düşünülen bu tüneller, hastane yapısında günümüzde bir kısmı kapanmış olsa da varlığını sürdürmektedir (Şekil 13).

Şekil 13. Kapanmış ulaşım tünelleri (Kişisel arşiv)

Çevrede yaşayan halk, bu tünellerin Pontus Rum Cemiyeti tarafından kullanıldığına inanmaktadır. Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulmuş olan Pontus Rum Cemiyeti, Merzifon Amerikan Koleji'nde teşkilatlanmıştır (Alan, 2002:318). Dönemin çatışmalı ortamını gözler önüne seren bu özellikler, Amerikan kolejlerinin Osmanlı'da yürüttüğü gizli misyonerlik faaliyetlerine de somut mimari kanıt niteliğindedir.

Spor faaliyetlerinde gösterilen gelişmeler, okulun kampüsünde varlığını göstermektedir. Hastanenin önünde yer alan bahçede 1911 yılına ait bir görselde tenis kortu olduğu görülmektedir (Şekil 14.). Günümüzde bu spor alanının yeri, yine aynı amaçlı kullanım için, tenis kortu olarak mimari yenileme çalışmaları ile düzenlenmiştir (Şekil 15.).

Şekil 14. Tenis kortu 1911 (URL 7)

Şekil 15. Tenis kortu 2019 (Kişisel arşiv)

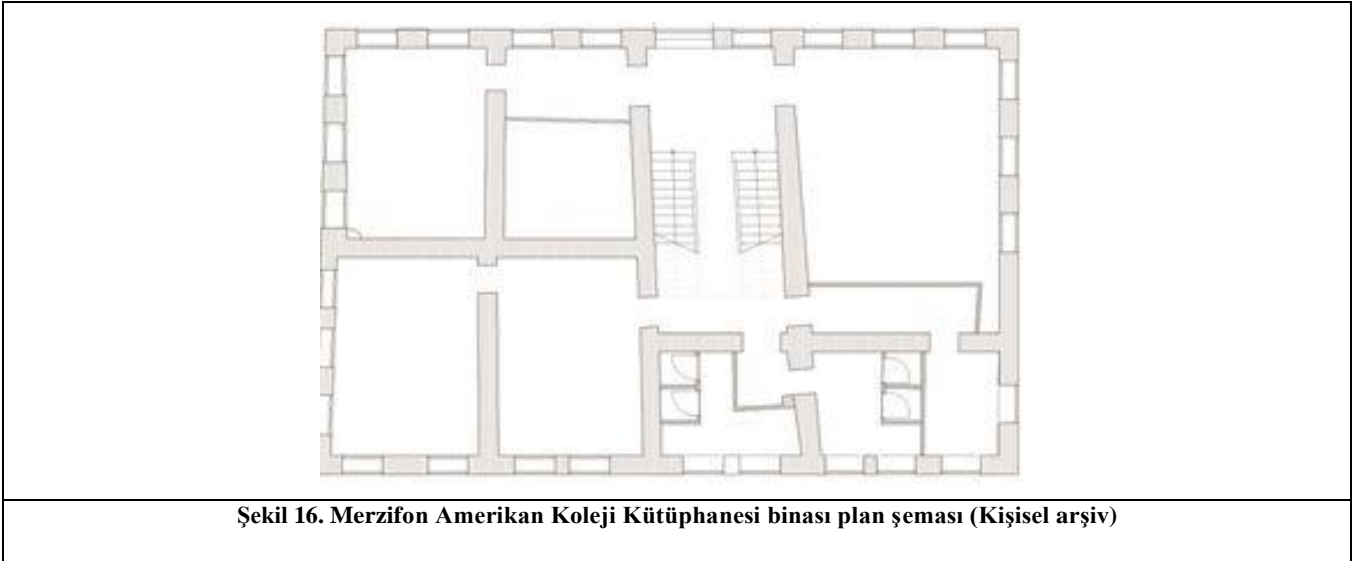
2.2.3. Merzifon Amerikan Koleji Kütüphanesi

1914'te öğrencilerin ve mezunların işbirliği ile çalışması sonucu inşa edilmiştir (Alan, 2002:210). Bu yapının inşa edilme amacı, kolej hastanesi için gerekli bilimsel kaynakların bir kütüphanede toplanmasını sağlamaktır. Kocabaşoğlu'nun aktarımına göre, kütüphanede sayısı 10.000 cildi aşan bilimsel kaynak bulunmaktadır (Kocabaşoğlu, 1991:108).

Kütüphane binasına ait mimari özellikler, Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 8'de verilen bilgilere bakıldığında, kütüphanenin; dikdörtgen plan şemasına sahip (Şekil 16), cephe süslemeleri yer almayan, simetrik bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Dikdörtgen formlu pencereler, gri kesme taştan yapılan kemerler ve köşe taşları bu yapıda da varlığını sürdürmektedir (Şekil 17).

	KÜTÜPHANE BİNASI MİMARİ ÖZELLİKLER
Plan Şeması	Dikdörtgen Plan Şeması
Kat Sayısı	2
Giriş Sayısı	1
İç Mekân Özellikleri	2 katlıdır. Yapıda bulunan mekânlar diğer yapılarda olduğu gibi dikdörtgen formdadır. Mekânların hepsinde dışarıyla bağlantı sağlayan pencereler mevcuttur. Odalara geçiş sağlayan merdivenlerin ulaştığı kat holleri mevcuttur. Yapının iç mekânları beyaz sıvalıdır.
Yapım Sistemi	Kâgir
Malzeme Özellikleri	Taşıyıcı malzeme taştır. Doğramalarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Sövelerde ve kemerlerde kesme taş mevcuttur.
Cephe ve Bahçe Özellikleri	Cephelerde süsleme yer almamaktadır. Yapının pencerelerinin çevresinde taş söveler yer almaktadır. Cepheler, kirli beyaz sıvalıdır. Pencere ve kapı çevrelerinde, kemerlerde, kilit taşlarında gri kesme taş kullanılmıştır.
Kullanım Durumu	Merzifon Meslek Yüksekokulu İdari Binası olarak aktiftir.

Tablo 6. Merzifon Amerikan Koleji Kütüphanesi mimari özellikleri

Şekil 16. Merzifon Amerikan Koleji Kütüphanesi binası plan şeması (Kişisel arşiv)

Merzifon Amerikan Koleji yapılarında bulunan mimari izler ve binaların yapılış, kullanım amaçları; Amerikan Koleji'nin faaliyetlerinin, yürütülen bilimsel çalışmaların ve eğitim çalışmalarının kanıtı olduğu kadar misyonerlik faaliyetlerinin de kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

SONUÇ

Amerikan Okulları'nın Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her bölgesine yayılmış olduğu söylenebilir. Batı Türkiye Misyonu bölgesinde; kız okulu, erkek okulu, sıbyan mektebi ve idadi mekteplerinin var olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu bölgede İstanbul'da Robert koleji ve Üsküdar kız mektebi yer alırken Merzifon'da ise Amerikan koleji (Anadolu koleji) bulunmaktadır (Tablo 7). Doğu Türkiye misyonu bölgesinde kız ve erkek mekteplerinin yoğun olarak kurulmuş olduğu bilinmektedir (Tablo 8). Merkezi Anadolu misyonu bölgesinde idadi mektebi, kız ve erkek mektepler, sanayi mektebi, sıbyan mektebi ve ruhban okulu faaliyet göstermiştir (Tablo 9).

BATI TÜRKİYE MİSYONU	
İstanbul	Robert Koleji, Üsküdar Kız Mektebi, Misyoner Mektebi
İzmir, Aydın,	Amerikan Erkek İdadi Mektebi, Amerikan Kız İdadi Mektebi, Sıbyan Mektebi
İzmit	Erkek Mektebi Alisi,
Merzifon	Anadolu Koleji, Amerikan Kız İdadi Mektebi
Sivas	Sanayi Mektebi, Kız Mektebi, Erkek Mektebi
Kayseri	Kız Mektebi, Erkek Mektebi, Sıbyan Mektebi

Tablo 7. Batı Türkiye Misyonu

⁵ Şekil 17'de sol yan görünüş olarak ifade edilen cephe yapının ön cephesine göre sol tarafta kalan cephe yüzeyini, sağ yan olarak ifade edilen cephe ise yapının ön cephesine göre sağ tarafta kalan cephe yüzeyini ifade etmektedir.

DOĞU TÜRKİYE MİSYONU	
Harput	Fırat Koleji, Kız İptidai Mektebi, Sıbyan Mektebi
Diyarbakır	Kız Mektebi, Erkek Mektebi
Mardin	Kız Mektebi, Erkek Mektebi
Bitlis	Kız Mektebi, Erkek ve Kız İptidai Mektebi, Erkek Mektebi, Kız Mektebi
Van	Kız Mektebi, Erkek Mektebi
Erzurum	Kız Mektebi, Erkek Mektebi

Tablo 8. Doğu Türkiye Misyonu

MERKEZİ TÜRKİYE MİSYONU	
Antep	Osmanlı Merkez İdadi Mektebi, Kız Mektebi, Mektebi İdadi,
Maraş	Ruhban Mektebi
Adana	Kız Mektebi,
Tarsus	Erkek Mektebi
Haçin	Kız Mektebi, Erkek Mektebi, Sanayi Mektebi
Halep	İptidai Mektebi, Ruhban Mektebi
Antakya	İptidai Mektebi

Tablo 9. Merkezi Türkiye Misyonu

Yukarıda bahsedilen bu Amerikan okulları kültürel ve bilimsel açıdan kuruldukları şehirlere büyük fayda sağlamışlardır. Faydanın yanı sıra misyonerlik faaliyetleriyle de halk içinde bazı çatışmalara sebep olmuşlardır. Amerikan okullarının, misyonerlik faaliyetleri için verilen tablolarla bölgeselleştiği görülmektedir. Anadolu üstlere ayrılarak önemli kentler üst merkezi konumunda kullanılmıştır. Batı Türkiye Misyonunun en önemli kenti kuşkusuz ki başkent İstanbul'dur. Ancak İstanbul'dan sonra en önemli merkezin Merzifon olduğu görülmektedir. Konum itibarıyla Merzifon Amerikan Koleji; Karadeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi ve Marmara Bölgesi kesişimindedir (Şekil 18). Bu da faaliyetlerin coğrafi olarak yayılımını kolaylaştırmıştır.

Merzifon Amerikan Koleji çalışma kapsamında fiziksel kanıtlar ve eğitim, misyonerlik faaliyetleri arasındaki ilişkiyi mimari açıdan kurmak üzere ele alınmıştır. Merzifon Amerikan Kolej'i'nde yürütülen eğitim faaliyetleri

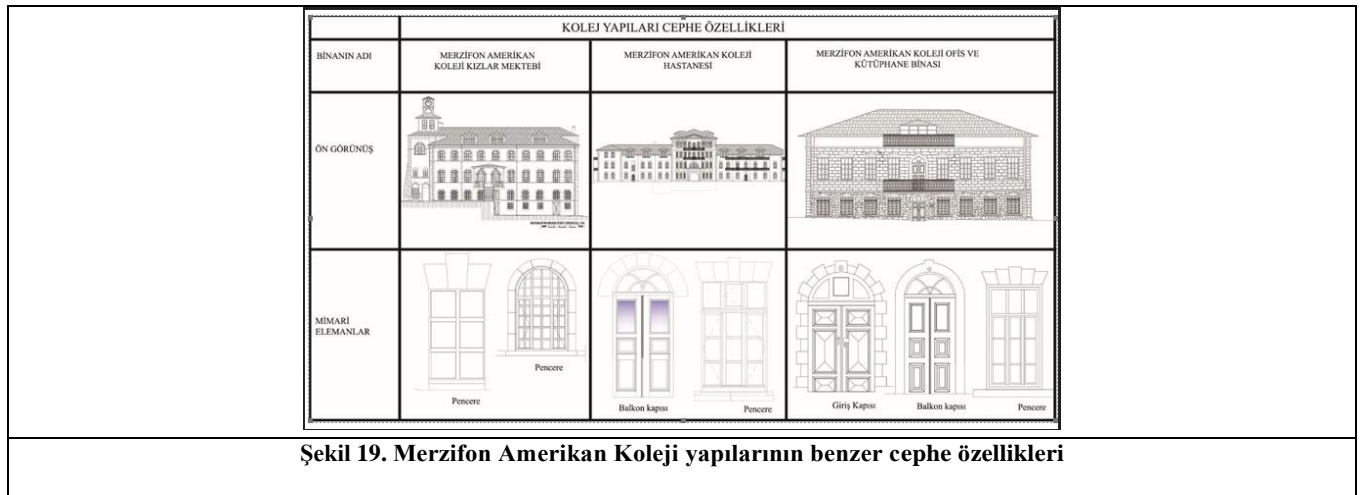
değerlendirildiğinde; sunulan bilimsel, spor ve sanatsal faaliyetlerin önemi yadsınamaz. Tablo 10’da, koleje ait yapıların eğitim faaliyetlerine bütüncül olarak bakılmaktadır.

EĞİTİM KURUMU	EĞİTİM FAALİYETLERİ
Kızlar Mektebi	Kızların eğitimi için açılmıştır. Hem dini dersler, hem pozitif bilimler hem de dikiş nakış gibi dersler okulun eğitim müfredatı içerisinde.
Hastane	Sağlık çalışmaları, tedaviler, ameliyatlar yürütülmüştür. Hastane için sağlık eğitimi de verilmiş ve sağlık personeli yetiştirilmiştir. Hastane bahçesi, spor faaliyetleri amacıyla düzenlenmiştir.
Kütüphane	Eğitimin farklı alanlarına kaynaklık edecek büyük bir kaynağı, muhafaza etmek amacıyla oluşturulmuştur.
Sonuç	Farklı alanlarda sunulan eğitim için, ihtiyaçlar doğrultusunda Amerikan Koleji kapsamına yeni binalar katılmıştır.

Tablo 10. Merzifon Amerikan Koleji Eğitim faaliyetlerinin değerlendirilmesi

Merzifon Amerikan Koleji’nde sunulan eğitim, burada bahsedilenden çok daha kapsamlıdır. Ancak bu kapsamlı çalışmalar, başka bir araştırmanın konusudur. Burada amaç, yürütülen eğitim faaliyetlerinin mimariye olan somut yansımaları üzerinden kolej etkilerini incelemektir. Yaşamın vazgeçilmez parçası olan mimari, Merzifon Amerikan Koleji’nin sunduğu bilimsel fırsatlar doğrultusunda bölgede yeni yapılaşmayı gerektirmiştir. Tablo 10’da bu yapılaşmanın hangi eğitim faaliyetlerini yürütmek amacıyla yapıldığı değerlendirilmiştir. Kızlar Mektebi; dini derslerin, dikiş nakış eğitiminin ve pozitif bilim derslerinin verildiği kızların eğitimini amaçlayan bir okuldur. Hastanede sağlık hizmetleri yürütülmüş ayrıca sağlık personeli yetiştirilmiştir. Bahçesi ise spor faaliyetleri için kullanılmıştır. Kütüphane kaynak kitapların muhafaza edildiği, toplantıların yapıldığı resmi bir bina niteliğindedir. Farklı alanlardaki eğitim için, ihtiyaçlar doğrultusunda Amerikan Koleji kapsamında yeni binalar inşa edilmiştir. Bu binalar, eğitim fonksiyonunu karşılayacak nitelikte mimari özelliklere sahip yapılardır (Tablo 10).

Bir eğitim kampüsü haline gelen Merzifon Amerikan Koleji’ne ait yapılar benzer mimari özellikler taşımaktadırlar. Kendi içerisinde benzer mimari özellikleri paylaşan yapılardan bir kampüs meydana getirilmiştir ve bu kampüs uzun yıllar kullanılmıştır. Yapılar benzer cephe özelliklerine ve yapım sistemlerine sahiptirler. Binalarda kullanışlılık ön planda tutulmuştur ve süsleme yok denecek düzeydedir. Tüm yapılarda tekrar eden dikdörtgen pencereler ve kemerli pencere formları, kesme taştan söveler, kesme taştan yapılan kat silmeleri ve köşe taşları mevcuttur. Kızlar mektebi ve hastane binası sıvalı dış cephelere sahipken, kütüphane binası taş duvarları üzerinde sıvalar ara ara mevcuttur ve diğer yapılarda olduğu gibi beyaz değildir (Şekil 19).

Amerikan Kolejleri, kuşkusuz ki Osmanlı içerisinde birçok çalışma yürütmüştür. Bu çalışmalar, Osmanlı'nın eğitim çalışmalarının sekteye uğradı ve imparatorluğun dağılma sürecine girdiği yıllarda eğitim alanına ve bilimsel alana katkılar sunmuştur. Bu olumlu katkıların yanı sıra kolejlerin birinci hedefi, misyonerlik faaliyetleri yürüterek halkın asimilasyonunu sağlamak ve bölgede karışıklığa neden olmaktır.

Yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin somut kanıtları da yine mimari üzerinden bize aktarılmaktadır. Tablo 11'de; misyonerlik çalışmalarının inşa ettiği mimari öğeler ve yapılar, yer almaktadır. Apsis ve çan kulesi, Kolejde dini eğitimin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Dini eğitim, mimari yapıyı şekillendirmiştir. Halk içerisinde tepki görmeden dini inançların rahatça yaşandığı bir ortam mevcuttur. Bu yapılarla eklenen ekler devletin izni doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu durum hem halkın hem de devletin dini inançlara saygılı davrandığını ortaya koymaktadır.

Yapılar arasında dışarıdan görünmeyen tünellerin yapılması, zor dönemlerden geçen Osmanlı İmparatorluğu'nda halk arasında karışıklıklar çıkması için çalışıldığını göstermektedir. M. Kemal Atatürk, Pontus devletini kurmak amacıyla Rum ve Ermeni nüfustan faydalandığını Nutuk'ta dile getirirken bu bölgelere işaret etmektedir. Merzifon, Ermeni karışıklıklarının yaşandığı ve bu olaylarda Amerikan Koleji'nin de olumsuz etkilerde bulunduğu bir yerleşim yeri olmuştur.

Kütüphanede yer alan zengin bilimsel kaynaklar, Amerikan okullarının bölgeye yaptığı olumlu sonuçların bir kanıtıdır. Kütüphanenin çevre yerleşim yerlerinin de kullandığı bir kaynak haline gelmesi Amerikan Kolejleri' nin olumlu yönlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

EĞİTİM KURUMU	MİMARİ KANITLAR
Kızlar Mektebi	Dini amaçlar doğrultusunda yapıla apsis ve çan kulesi dini eğitime verilen önemi göstermektedir. Bu durum, dini eğitimin hoşgörü içerisinde yürütüldüğüne bir kanıttır.
Hastane	Yapılar arasında geçişi sağlayan tüneller gizlice yürütülen misyonerlik faaliyetleri için okul binaları arasında geçiş sağlamaktadır.
Kütüphane	Zengin kitap kaynağına duyulan ihtiyaç; bilimsel faaliyetlere verilen önemi vurgulamaktadır.
Sonuç	Misyonerlik çalışmaları doğrultusunda bu çalışmaları gerçekleştirmek için özel mimari öğeler yapılarla eklenmiştir.

Tablo 11. Merzifon Amerikan Koleji faaliyetlerinin mimarideki yansımalarının değerlendirilmesi

Kolejlerin yarattığı etkiler; dini ve milliyetçi ayrışmalara neden olarak Osmanlı toplumuna ters düşse de bazı olumlu sonuçlar, yadsınamayacak niteliktedir. Bu sonuçlar; bilimsel faaliyetlerin ilerlemesine katkı sağlamak, eğitim çalışmalarını yönlendirmek (ki bu yönlendirme hem olumlu hem olumsuz sonuçlar ortaya çıkartmıştır) ve sağlık, spor, sanat alanlarında gelişmelere katkı sağlamaktır. Bunlar Tablo 12'de verilmiştir.

EĞİTİM KURUMU	FAALİYETLER VE OLUMLU YANSIMALAR
Kızlar Mektebi	Küçük kız çocuklarının kaliteli bir eğitim görmesi
Hastane	Tedavi ve ameliyat çalışmaları, kalorifer sistemi ve asansör sistemi, tenis kortu
Kütüphane	Büyük ve kapsamlı akademik basılı kaynaklar

Sonuç	Kolejin faaliyetlerinin; eğitim, mimari, teknoloji, spor gibi birçok alanda sunduğu önemli olumlu özellikleri vardır.
-------	---

Tablo 12. Merzifon Amerikan Koleji faaliyetlerinin değerlendirilmesi

Öncelikle binalarda çok sık rastlanamayacak asansör ve kalorifer sisteminin bulunması, maddi açıdan okulun gördüğü desteği ortaya koymaktadır. Bu destek, misyonerlerden ABCFM teşkilatı vasıtasıyla gelmiştir. Spor alanlarının inşa edilmesi ve 10.000 ciltlik basılı kitap kaynağına sahip olmak, dönemin eğitim kurumları için olumlu bir özelliktir. Merzifon Amerikan Koleji haricinde; taşrada bulunan geleneksel eğitim yapıları, bu kadar gelişmiş değillerdir.

Merzifon Amerikan Koleji'nin yürüttüğü dini eğitim, Kızlar Mektebi yapısından günümüze kalan kilise mimarisi özelliklerinden; sağlık eğitimi ve faaliyetleri, hastane yapısının mimarisinden; zararları cemiyetlerin faaliyetleri, hastane yapısının günümüze kalan tünel gibi mimari bölümlerinden; Amerikan Kolejlerinin sahip olduğu teknik yeterlilik, hastane yapısının günümüze kalan kalorifer sistemi ve asansör sistemi kalıntılarından açıkça mimari izler ile okunabilmektedir.

Kolejin kampüsüne baktığımızda; misyonerlerin, farklı birçok alanda yer aldığı görülmektedir. Eğitim, spor, sanat alanları; dini yapılar; öğretmenlerin yaşadığı evler ve öğrenci yurtları ile Merzifon Amerikan Koleji kendi içinde bir yaşam alanına dönüşmüştür. Bu yapılardan günümüzde varlığını sürdürenler, bu yaşam alanı içerisindeki dünyayı somut kanıtlarla bugüne taşımışlardır. Mimari kalıntıların bize sunduğu bilgiler incelendiğinde; Merzifon Amerikan Koleji üzerinden görülüyor ki misyoner faaliyetlerinin, Osmanlı eğitim sistemi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur.

Osmanlı'da, farklı uluslar kendi benliklerini ve kendi kültürleri yaşatma, dinî eğitimler ve ibadetlerini de yerine getirme imkânı bulmuşlardır. Özellikle 18. yüzyıldan sonra ise yabancı devletlerin açtıkları okullar eğitim hayatını etkilemiştir. Bu okullardan Amerikan Okulları, Osmanlı içerisinde en çok sayıya ve etkiye sebep olması sebebi ile çalışmanın konusu olarak seçilmiştir. Tarih kaynakları incelendiğinde, Amerikan kolejlerinin eğitimleri, misyoner çalışmaları, yerleşimleri, öğrenci ve öğretmenleri görsel ve sayısal veriler yardımıyla sunulmuştur.

Mimari yapılar ise dönemlerinin siyasi, sosyal, tarihi ve kültürel izlerini geleceğe aktarırlar. Bu nedenle Anadolu'daki Amerikan kolejleri içinde önemli bir yeri olan Merzifon Amerikan Koleji tarih, eğitim ve mekânsal kurgu yönünden incelenmiştir. Konu, kaynak araştırması, yerel tarih görüşmeleri, mimari analizler, gözlem, rölöve çalışmaları ve görsel belgelendirme yöntemleri kullanılarak araştırılmıştır.

Merzifon Amerikan Koleji'nin araştırılması sonucunda kısaca Anadolu coğrafyasının merkezi bir konumunda bulunması ve buna rağmen göz önünde olmaması nedeniyle misyonerlik faaliyetleri için seçildiği, kolej kampüsünün mimari olarak eğitim faaliyetlerinin hızlanması sonucunda geliştiği, kolejdeki yapıların; mimari açıdan bütünlük oluşturduğu, misyonerlik faaliyetlerinin tünel gibi oluşumlarla mimari kurguya yansıdığı, yapılarda bulunan asansör ve kalorifer sistemi gibi özelliklerin Koleji mimari ve teknik açıdan dönemin diğer yapıları arasında farklı bir konuma yükselttiği sonuçlarına varılmıştır. Merzifon Amerikan Koleji'nin kültür, eğitim ve misyonerlik bileşenlerinin bütüncül olarak somut kültürel mimari mirasımız üzerinden değerlendirilebildiği görülmüş ve dönemin Amerikan Koleji etkilerinin mimari miras üzerinden okunabileceği sonucuna varılmıştır. Bu mimari mirasın gelecek nesillere aktarılması açısından korunması da ayrıca önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alan, G. (2002). *Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkiler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi.
- Arıçı Sezer A. (2014). *Atatürk Döneminde Yabancı Okulları (1923-1938) (2.baskı)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bayram S. (2012). *Tarihte Merzifon Amerikan Anatolian Koleji ve Belgeleriyle Ermeni Ayaklanmaları*, Ankara: Önder Matbaacılık.
- Boğa, E. (2019). *Kişisel Arşiv*, Fersah Mimarlık, Amasya.
- Campton C. C. (2008). *The Morning Cometh: 45 Years With Anatolian College, William R. Compton, Deborah Brown Kazazis ve Serge Hadji-Mihaloglou*, Lucy Braggiotti, Athens, Greece.
- Cronk, L. (2017). Culture's Influence On Behavior: Steps Towards A Theory. *Evolutionary Behavioral Sciences journal*, 11(1): 36-52. <https://doi.org/10.1037/Ebs0000069>
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi (5.baskı)*, İstanbul: Eser Matbaası.
- Çoban Döşkaya, F. (2021). Amerikan Board'un Kılavuz ve El Kitaplarının Analizi, *History Studies International Journal of History Dergisi*, 13(4): 1125-1143.
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman Population 1830-1914, Demographic And Social Characteristic*, Madison: The University Of Wisconsin Press.
- Kocabaşoğlu, U. (1991). *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları (2.baskı)*, İstanbul: Arba Yayıncılık.
- Mutlu, Ş., (2009). Beyrut Vilayetinde Amerikan Misyoner Okulları ve Suriye Protestan Koleji, *Tarih Dergisi*, (46): 107-128.
- Ortaylı, İ. (1981). Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler, *Amme İdaresi Dergisi*, 14(3): 87-96. <https://atf.sobiad.com/>
- Özsoy, H. (1995). *Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji*, (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/Ulusaltezmerkezi/Tezdetay.jsp?id=Nuqr5xz-QI62s107abmtlQ&No=Nuqr5xz-QI62s107abmtlQ>
- Yalçın, A. K. (2019). *Kişisel Arşiv*. Yalçın Mimarlık, Amasya.
- Yıldız, Ö. (2011). *Anadolu'da Amerikan Okulları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- URL 1: <http://dlir.org/arit-american-board-archives.html>, Erişim Tarihi: 12.06.2019.
- URL 2: [Informadika: Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları](http://informadika.com.tr/Anadolu'da-Amerikan-Misyoner-Okullari), Erişim Tarihi: 05.03.2019.
- URL 3: <https://www.tac.k12.tr/>, Erişim Tarihi: 12.06.2019.
- URL 4: <https://earth.google.com/web/@40.88148022,35.46224986,756.70592703a,671.85199302d,35y,-135.06655233h,44.99934132t,0r/Data=CluauXjnciqwedqwodewmji2mjaxytnknjm6mhgynmu0zje2ywfln2t4zjmzrykptzrwreah96-Sncm7quaqe01lcnppzm9uiezlbbmaxnlc2kyaiaab>, Erişim Tarihi: 12.04.2019.
- URL 5: https://www.google.com.tr/search?q=Merzifon+Amerikan+Koleji+K%C4%B1zlar+Mektebi&Sxsr=Aliczsasxvovappbzlvcrjzifbu9dygw:1658945967875&Source=Lnms&Tbm=İsch&Sa=X&Ved=2ahukewjqkfeol5n5ahuuqvedhebfbdıq_Auoaxoecaeqaw&Bih=1920&Bih=937&Dpr=1, Erişim Tarihi: 10.06.2019.
- URL 6: <http://ozhanozturk.com/2018/01/07/Merzifon-Amerikan-Koleji-Pontusculuk/>, Erişim Tarihi: 13.09.2018.
- URL 7: <http://ozhanozturk.com/2018/01/07/Merzifon-Amerikan-Koleji-Pontusculuk/>, Erişim Tarihi: 13.09.2019.
- URL 8: https://www.google.com.tr/search?q=T%C3%Bcrkiye+Haritas%C4%B1&Sca_Esv=567963742&Tbm=İsch&Sxsr=AM9HkKk-Apv63IgFTl6t_MCW-Tewoartlw:1695544503386&Source=Lnms&Sa=X&Ved=2ahukewiry-my-68kboxusr_Edhff7cbaq_Auoaxoecamqaw&Bih=1920&Bih=931&Dpr=1#imgre=9Cx-Qoiz5bhtpm, Erişim Tarihi: 24.09.2023.